

Sisällys

Kasvattajalle	11
Yhdessäolo yhdistää - ja erottaa	17
Pisarasta virraksi - kiusaaminen on vain jäävuoren huippu.....	18
Suuria vaikutuksia pienin keinoin.....	22
Konflikti - suora syöttö kasvattajan lapaan	25
Opeta sosiaalisia taitoja systemaattisesti.....	29
Kiusa alkaa pienistä pisaroista.....	31
Kiusan kitkeminen pikkisuuden logiikalla.....	33
Miten voi huomata pikkujuttuja?.....	34
Pisarapuuttumisen neljä askelta	36
1. Mitä tapahtui? Tilanteen pysäyttäminen ja sanallistaminen.....	39
2. Miltä tuntui? Keskustelu tunteista ja teon taustalla olevista tarpeista.....	40
3. Olikohan se reilua? Keskustelu seurauksista ja visio vastuullisesta toiminnasta.....	42
4. Miten toimitaan? Yhdessä sopiminen jatkosta.....	45
Pisarapuuttuminen vahvistaa tärkeitä elämäntaitoja	49
Pisarapuuttuminen helpottaa kasvattajan työtä.....	52
Pisarapuuttumisen hyödyt lapsille.....	54
Pisarapuuttuminen on loukkaavan toiminnan tunnistamista.....	55
Pisarapuuttuminen on tunnekasvatusta.....	57
Pisarapuuttuminen on arvokasvatusta.....	58
Pisarapuuttuminen on suhdekasvatusta.....	60
Pisarapuuttumisen tutkimustausta.....	62
Karvin arviointi pisarapuuttumisesta.....	64
Pelkojen ja ennakkoluulojen lieventäminen.....	66

Kaverit - elämän kantava peruspilari	71
Merkityksettömyys lisää kiusantekoa.....	72
Kilpailu vallasta ja suosiosta.....	75
Syrjivä suosiojärjestelmä rapauttaa yhteishenkeä.....	76

Lapsuuden sukupuoli ja seksuaalisuus - näkyvää mutta vaiettua.....

Mitä on lapsuuden sukupuoli?.....	82
Joustava sukupuoli.....	83
Kun sukupuoli haastaa.....	84
Ole yksilöllinen - kunhan toimit kuten tytön ja pojan kuuluu!.....	85
Keho, rajat, tunteet ja suhteet - lapsuuden seksuaalisuus.....	87
Tykkääminen ja seurustelu.....	92
Seksuaalisuuden portaat.....	95
Kaikki kehot ovat oikeanlaisia.....	98
Murrosikä.....	103
Seksuaalisuus näkyy kaikkialla - mutta ei puhuta siitä!.....	104
	106

Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä lapsuudessa.....

Häirinnän ja väkivallan monet muodot.....	110
Tyttöjen ja poikien väliseen kaveruuteen kohdistuva häirintä.....	113
Aikuinen häiritsijänä.....	117
Vessarauhan häirintä.....	119
Häirintä digijajassa.....	124
	128

Pisarapuuttuminen kasvattajan työvälineenä.....

Nyt kyllä pyydät anteeksi! Kielteisen puuttumisen ongelmia.....	133
Rakenna turvallista ympäristöä.....	135
Pienet eleet ja hidas empatia.....	139
Pisarapuuttuminen ja empatian niukkuus.....	144
Juurruta menetelmä käytäntöön.....	146
Entä jos aikaa tuntuu olevan liian vähän?.....	148
Pisarapuuttuminen ja kehotunnekasvatus.....	150
Pisarapuuttuminen sopii monenlaisille lapsille.....	154
Pisaraohjaus - myönteisten tekojen huomaaminen.....	160
Pisarapuuttuminen kasvatuskumppanuutena.....	165
	170

Kertomuksia ohjauksen tueksi varhaiskasvatuksessa.....	174
Pisarapuuttumisen esittely Pisara-hahmon avulla.....	175
Tarinoita kerrottavaksi tai nukketheateriin.....	177
 Turvallinen lapsuus syntyy pisara kerrallaan.....	 195
 Lähteet.....	 198
 Kirjoittajat.....	 209

*Kaikille omistautuneille kasvattajille, jotka kodeissa,
päiväkodeissa, harrastuksissa ja kouluissa kehittävät
itseään toimiakseen nuoren väen parhaaksi.*

*Kasvattajille, jotka tekevät uupumatonta työtä
vaihtelevissa olosuhteissa luotsaten erilaisista
lähtökohdista tulevia lapsia ja nuoria kohti
pärjäämistä ja hyvää elämää.*

*Kasvattajille, jotka arjen sinnikkyydellä ja läsnäololla
rakentavat lasten ja nuorten uskoa tulevaisuuteen.*

Kasvattajalle

Lapset viettävät paljon aikaa toisten lasten kanssa kotona, harrastuksissa, varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Useimmiten lasten välinen mutkaton yhdessäolo lisää kaikkien hyvinvointia. Aina yhdessäolo ei kuitenkaan onnistu. Lapset kokeilevat erilaisia tapoja saada valtaa ja hyväksyntää. Välillä tulee väärinymmärryksiä ja mieli pahoittuu. Erimielisyydet kuuluvat vuorovaikutukseen, mutta vallan väärinkäyttö, häirintä ja väkivalta eivät. Miten lasten keskinäistä syrjintää, vähättelyä ja mitätöintiä voisi ehkäistä varhaiskasvatuksessa, koulussa ja vapaa-ajalla mahdollisimman varhain? Tarvitaan keinoja ja taitoja ohjata lapsia niin, että se todella auttaa. Kun epäsopeva käytös on vasta orastavaa, siihen voi puuttua hienovaraisesti ennen kuin se ehtii juurtua ja vaatii järeämpiä keinoja.

Lapset kisailevat ja puuhailevat, ja touhun tiimellyksessä tapahtuu monenlaista. Mutta miten erottaa harmiton leikki loukkaavasta toiminnasta? Toisaalta varoitetaan liiallisesta paapomisesta, vaikka tiedämme, että lapset tarvitsevat kaverisuhteissaan myös aikuisten ohjausta. Millainen tuki on tarpeen, ja miten sitä olisi parasta tarjota koko ryhmälle yhtäaikaaisesti? Monet kasvattajat kokevat epävarmuutta siitä, mihin, milloin ja miten tulisi puuttua, ja näkemykset voivat erota toisistaan.

Näihin kysymyksiin löydät vastauksia tästä kirjasta. Kirja käsittelee lasten välistä toimintaa ja tilanteita, joissa on mukana ainakin pi-

sara kurjalta tuntuvaa loukkaavaa toimintaa. Noissa hetkissä saatetaan johonkin lapseen kohdistaa ikävää kommentointia. Joskus hänen piirteitään tai kiinnostuksen kohteitaan vähätellään, niille naureskellaan tai hänen virheitään korostetaan. Jo pienten lasten keskuudessa tapahtuu ulossulkemista: lapsi jätetään yksin, ja se tuntuu pelottavalta ja satuttaa. Joku ei yllättäen olekaan hyväksytty muiden vertaisena. Pienistä satuttavista pisaroista voi ajan kuluessa kasvaa vuolas virta, ja kiusaamisesta tulee arkipäivää.

Lähes kaikki lapset haluavat saada ystäviä, eikä kukaan tahdo jäädä ulkopuoliseksi. Vähättely ja torjunta murentavat iloa ja toveruutta sekä rikkovat turvaa ja itsetuntoa. Silti harva lapsi tietää, mitä kurjalta tuntuvissa tilanteissa voisi tehdä.

Juuri siksi tarvitaan tapoja, joilla aikuiset voivat auttaa lapsia jo ennen kuin tilanteet kasvavat liian suuriksi. Kun pieniin väärinymmärryksiin, torjuntoihin ja kömpelöihin tekoihin tartutaan varhain ja lempeästi, lapsi ei jää yksin hankalan tunteen kanssa eikä toisten välinen vuorovaikutus ehdi jäähmettyä rooleiksi. Tähän tarpeeseen tämä kirja vastaa. Se on kirja kiusaamisen torjumisesta jo etukäteen. Se opastaa, miten lasten väliseen ei-toivottuun toimintaan voi puuttua ennen kuin se pitkittyy ja muuttuu kiusaamiseksi, toisin sanoen vakavaksi, systemaattiseksi, pitkään jatkuvaksi toisen vahingoittamiseksi. Pisarapuuttuminen tarkoittaakin pieniin epätoivottuihin tekoihin puuttumista ja niiden ohjaamista pienieleisesti. Pisarapuuttuminen tarjoaa uudenlaisia, pehmeitä ja varhaisia välineitä kaveruuden ja sosiaalisten taitojen harjoitteluun pienistä lapsista isompiin koululaisiin.

Idea pisarapuuttumisesta sai alkunsa kirjan ensimmäisen kirjoittajan, professori Tuija Huukin tutkimuksesta. Hän on perehtynyt lasten ja nuorten väliseen satuttavaan vallankäyttöön 2000-luvun alusta alkaen. Hän seurasi vuosien ajan päiväkodeissa ja kouluissa lasten kaverisuhteiden iloja ja suruja ensin opettajana ja sitten tutkijana. Hän huomasi, että aikuiset toimivat tilanteissa hyvin eri tavoin. Joissakin luokissa kasvattaja pysäytti meneillään olevan toiminnan heti kun havaitsi lasten toimivan

epäreilulla tavalla. Tapahtuma saattoi olla mikä tahansa lähes huomaa-mattomasta katseenvaihdosta fyysiseen nujakointiin. Silloin opettaja kes-kusteli lasten kanssa ja kävi tapahtuneen heidän kanssaan läpi. Hän auttoi selvittämään tilanteen tuoreeltaan ohjaten ja opastaen. Sovittiin, miten jatkossa toimitaan ja miksi. Sitten jatkettiin sitä, mitä oltiin tekemässä.

Niissä luokissa, joissa pienetkin hankaukset käsiteltiin välittömäs-ti, lasten väliset suhteet eivät edenneet kiusaamiseksi. Kiusaaminen ei päässyt vakiintumaan osaksi lapsiryhmän toimintaa, sillä epäreiluun toi-mintaan puututtiin heti kun se ensimmäisen kerran huomattiin. Näi-den ryhmien lapsissa alkoi ajan myötä näkyä merkkejä varmuuden ja itseluottamuksen vahvistumisesta. Myös vetäytyvämmillä lapsilla oli omanarvontunto. Lapset työskentelivät yhdessä mutkattomammin. Lasten hyvinvoinnin ja viihtymisen huomasi selvästi. Pienellä varhai-sella puuttumisella saattoi saavuttaa merkittäviä myönteisiä vaikutuk-sia lapsiryhmässä.

Ryhmän aikuisten pedagogisessa työotteessa oli jotain, millä vaikutti olevan yhteys tähän myönteiseen kehitykseen. Tuija ryhtyi purkamaan havaintojaan ensin yksin ja myöhemmin yhdessä tämän kirjan toisen kirjoittajan, lastenpsykiatri, nuorisolääkäri Raisa Cacciatoren kanssa. Raisa on aktiivisesti tuottanut materiaalia väkivallan ennaltaehkäisyyn ja aggression hallintaan jo parinkymmenen vuoden ajan, ja hän etsi sa-maan aikaan menetelmää, jolla voisi ehkäistä lapsiryhmien kehnoa il-mapiiriä ja pienten lasten välistä satuttavaa käytöstä. Hän oli havainnut, että lasten välisten ihmissuhdehaasteiden ohjauksessa keskeisiä olivat kasvattajan myönteisyys, lapsilähtöinen keskustelu, myönteinen ja lap-sia arvostava kohtaaminen, myönteisten tekojen palkitseminen, varhai-nen puuttuminen, yhteisön sääntöjen kertaaminen ja ohjauksen sään-nöllinen toistaminen.

Tuija ja Raisa ryhtyivät jäsentämään ajatuksiaan yhdessä, ja niin syn-tyi ajatus pisarapuuttumisesta. Yhteistyön tuloksena se on hioutunut vuosien varrella neljän askeleen malliksi, jonka perusohjeet on puettu tä-hän kirjaan sanoiksi kasvattajille. Varhaiskasvatuksen opettaja Henriikka

Kangaskoski, kirjan kolmas kirjoittaja, on pisarapuuttumisen kehittäelyvaiheesta alkaen toiminut kouluttajana ja soveltanut pisarapuuttumisen tekniikoita käytännön työkaluiksi. Hän on testannut sen toimivuutta erilaisissa arjen tilanteissa. Hän on myös yhdistänyt pisarapuuttumiseen sadunkerrontaa ja nukketeatteria, joiden avulla sekä lapsille että aikuisille avautuu mallista konkreettinen ja arkinen kuva: ”Tämähän onkin helppoa ja ymmärrettävää!”

Pisarapuuttumisen menetelmän kehittämistyö tutkimuksen tuloksista tunnustetuksi menetelmäksi on ollut pitkälinen prosessi. Ensin tutkimusraporttien ja tieteellisten artikkelien keskeiset tulokset on käännetty suomeksi, ja niiden vaikeaselkoista kieltä on pyritty yleistajuistamaan. Samalla – ja sen jälkeen – tuloksia on peilattu arjen havaintoihin, joiden pohjalta menetelmä on kehitetty. Oma työnsä on ollut menetelmän testaamisessa ja arvioimisessa. Tämän kirjan kirjoitushetkellä pisarapuuttuminen on nostettu esiin kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan merkittävänä varhaisen ehkäisyn mallina. Se on huomioitu muun muassa Kansallisen koulutuksen arviointikeskus Karvin menetelmäarvioinnissa¹, joka käsittelee kiusaamisen vastaista toimintaa sekä lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen tukemista varhaiskasvatuksessa. Se on vahvasti esillä myös sosiaali- ja terveysministeriön laatimassa lapsiin ja nuoriin kohdistuvan seksuaaliväkivallan vastaisessa Lanzaroten sopimuksen 33 toimenpiteen toimeenpanosuunnitelmassa.²

Tähän kirjaan on siivilöitynyt sisältöjä pisarapuuttumisen kehitystyön kaikista vaiheista. Olemme kirjoittaneet sen oppaaksi jokaiselle kasvattajalle – sinulle, äiti ja isä, lapsen oma aikuinen, varavanhempi ja isovanhempi, lastenhoitaja, ohjaaja ja opettaja, rehtori, kuraattori ja psykologi. Jokainen lähiaikuinen voi luoda lapsille turvaa ja auttaa heitä pärjäämään paremmin yhdessä toisten kanssa ja edistämään omalla toiminnallaan oikeudenmukaisuutta ryhmässä. Pisarapuuttumisella vahvistetaan yhteishenkeä, turvaa ja myötätuntoa. Taidot, jotka lapsi oppii

1. Harkoma ym. 2024a, 2024b.

2. Sosiaali- ja terveysministeriö 2022.

tänään, ovat hänen käytössään koko elämän ajan. Välitön puheeksi ottaminen ja tilanteiden tuomitsematon pohtiminen ovat tärkeä taito ja verraton voimavara elämän polulla.

Meillä kirjoittajilla on yhteensä kymmenien vuosien kokemus opettajina, lääkärinä, tutkijoina, kouluttajina ja vanhempina. Olemme vuosien varrella pitäneet erikseen ja yhdessä lukemattomia koulutuksia ja luentoja ammattilaisille, opiskelijoille ja kotiväelle. Käytämme kirjassa esimerkkejä, joilla havainnollistamme arjen tilanteita. Ne kumpuavat kohtaamisistamme lasten ja aikuisten kanssa vuosikymmenten varrella. Olemme pyytäneet osallisilta luvan esimerkkien käyttöön. Kielen yksinkertaistamiseksi ja tietosuojaan liittyvistä syistä viittaamme esimerkeissä usein tietoisesti ”meihin” riippumatta siitä, kenen arkistoista ja muistiinpanoista on kyse.

Aloitamme pisarapuuttumisen esittelyllä kirjan ensimmäisissä luvuissa. Tämän jälkeen jatkamme lapsuuden kaverisuhteista ja niiden haasteista sekä muutamista yleisistä satuttavan vallankäytön mekanismeista, joista kasvattajien on hyvä olla tietoisia pystyäkseen puuttumaan lasten väliseen vahingolliseen kanssakäymiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Erityisenä näkökulmana ovat sukupuoli ja seksuaalisuus, koska niiden osuutta lapsuuden kaverisuhteiden muovautumisessa ei vielä kattavasti tunnisteta ja niihin liittyvien tilanteiden ohjaamiseen saattaa olla korkea kynnyks. Kirjan lopulla tarkastellaan monenlaisia kasvattajan työhön liittyviä tilanteita rakennettaessa lapsille turvallisempaa yhteisöä. Lopuksi tarjotaan kasvattajan käyttöön Pisara-hahmo ja tarinoita, joilla menetelmän voi esitellä lapsille ja joita voi suoraan soveltaa työhön lasten parissa.

Tekstin lomassa on kasvattajien kokemuksia sekä tutkimuksissa tekemiämme havaintoja, joita olemme koonneet aineistoistamme sekä Karvin pisarapuuttumisen menetelmää koskevasta arviointiraportista. Kaikki niissä esiintyvät nimet ovat peitenimiä. Näiden tosielämän tilanteiden ja kokemusten kautta niin lapset kuin kasvattajatkin saavat äänensä kuuluviin käsiteltäessä lasten välisiä, helposti kätkeytyviä konflikteja

sekä niiden selvittämistä pisarapuuttumisen menetelmällä. Lukujen loppuun olemme koonneet pohdinta- ja soveltamistehtäviä.

Toivomme, että paitsi ammattilaiset myös vanhemmat ja muu kotiväki löytävät kirjamme. Tervetuloa tutustumaan pisarapuuttumiseen kanssamme!

Lapsen oikeuksien päivänä 20. marraskuuta 2025

Tuija Huuki, Raisa Cacciatore ja Henriikka Kangaskoski

Yhdessäolo yhdistää - ja erottaa

Leikki ja yhteys ikätovereihin ovat lapselle tärkeä yhdessäolon, oppimisen ja hyvinvoinnin lähde. Kaikkein varhaisin yhteistoiminnan vaihe lapsuudessa on yksin leikkiminen samassa tilassa toisten kanssa. Muut lapset ovat kiinnostavia, ja toisten touhuja katsellaan ja muita kosketaan. Muutaman vuoden iässä lapsi alkaa yleensä hakeutua yhteisleikkeihin. Kavereista tulee pian tärkeä osa lapsen elämää varhaiskasvatuksessa, koulussa ja vapaa-ajalla. Kaverisuhteet ja hyväksytyksi tuleminen ovat lapsille ja nuorille tärkeimpiä asioita elämässä. Yhtä tärkeää on, että aikuiset menevät ajoittain mukaan lasten leikkiin havainnoimaan ja rikastamaan sitä sekä tutustumaan lapseen. Yhteys lapseen ja lasten välillä löytyy yhteisen toiminnan kautta.

Lapset ovat kaverisuhteissaan usein joustavia, uteliaita ja sallivia. He kokeilevat uusia juttuja, matkivat toisia ihmisiä ja harjoittelevat selviytymään monimutkaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Touhun tiimellyksessä tapahtuu myös kielteistä toimintaa: karjaistaan kovaa, juostaan vauhdilla päin, käsketään ja komennetaan, tirskahdetaan tahattomasti, tölväistään tökerösti, vaihdetaan seuraa ja käännetään selkää. Ikävät teot tapahtuvat usein äkillisesti ja yllättävät kohteensa. Useimmista lapsista tällaiset ti-

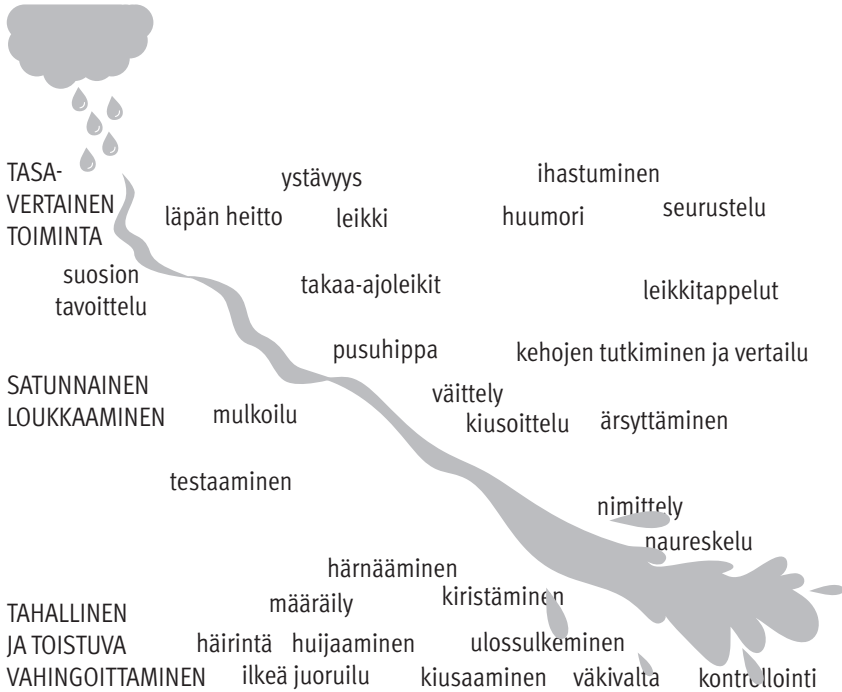
lanteet tuntuvat pahalta, vaikka tunteita tai tarkkoja tapahtumia ei osataisikaan pukea sanoiksi. Satuttavan ulottuvuutensa vuoksi kaverisuhteet eivät ole lapsille pelkästään myönteinen asia.

Satuttava toiminta ajaa lapsia erilleen toisistaan. Joillekin syntyy tunne ulkopuolelle jäämisestä. Eräs lasten ja nuorten pahoinvoinnin ja väkivallan keskeinen syy onkin pitkittynyt kokemus ulkopuolisuudesta ja yksinäisyydestä. Se syntyy, kun joku suljetaan tahattomasti tai tarkoituksella yhä uudelleen ulos ryhmästä. Satuttava toiminta voi olla esimerkiksi sanallista, kehollista tai emotionaalista. Se voi kätkeytyä sarkastiseen sävyyn, viestin huomiotta jättämiseen tai katsekontaktin välttelyyn. Tällainen toiminta loukkaa lapsen henkistä tai fyysistä koskemattomuutta, ihmisarvoa ja joukkoon kuulumisen tunnetta.

Pisarasta virraksi - kiusaaminen on vain jäävuoren huippu

Jos lasten väliseen satuttavaan toimintaan puututaan, siitä puhutaan tavallisesti kiusaamisena. Kiusaamisesta onkin muodostunut yleistermi, jota käytetään loukkaavasta toiminnasta riippumatta sen luonteesta. Tutkimuksessa kiusaaminen ei ole mitä tahansa satuttavaa toimintaa, vaan se tarkoittaa tahallista ja toistuvaa, pitkäkestoista vahingoittamista, joka kohdistuu samaan henkilöön.

Kiusaaminen on kuitenkin vain jäävuoren huippu. Ennen kuin konfliktit kärjistyvät kiusaamiseksi, taustalla on pitkä vahingoittavan vallankäytön kasvuhistoria. Havainnollistamme tätä pikkuhiljaa pahenevaa myrkyllisten suhteiden kehitysjatkumoa virtaavan veden vertauskuvala (kuvio 1).

Kuvio 1. Kiusan pisaroista kiusaamiseen

Lasten välinen vahingoittava toiminta voi päiväkodissa ja koulussa lähteä liikkeelle paitsi suorasta konfliktista myös ryhmätilanteesta, jossa toimitaan sovitusti yhdessä. Kyseessä voi olla spontaani leikki tai kasvatajan lapsille osoittama aktiviteetti. Loukkaava toiminta voi kietoutua ihastumiseen, yhdessäoloon tai kaveruuteen. Alkuvaiheessa satuttavat teot eivät yleensä ole vakavia. Ne eivät myöskään välttämättä ole tahallisia eivätkä aina edes tietoisia. Tässä vaiheessa kiusanteko esiintyy lasten ja nuorten toiminnassa pieninä harminteon pisaroina. Siksi nimitämme tätä vaihetta satuttavan toiminnan pisaravaiheeksi.